

определения производственных стратегий предприятия. Приведена структурно логическая схема выбора варианта производственной стратегии. Определены тактические задания повышения эффективности функционирования промышленного предприятия.

Blonska V.I., Shevchuk T.I. Forming of strategy of growth of production and realization of products of enterprise volumes

The slump of industrial production is explored and limitations are determined for dynamic innovative development of national industry. The basic are characterized parameters which are taken into account at determination of strategies of productions of enterprise. The structurally-logical pattern of choice of variant of production strategy is resulted. Certainly tactical tasks of increase efficiency of functioning of industrial enterprise.

УДК 339.137.2

Доц. М.Т. Бець, канд. екон. наук;

асист. Р.Р. Русин-Гриник – Львівський ДІНТУ ім. В. Чорновола

**РОЛЬ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЧИННИКІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА**

Проаналізовано структурну будову національної економіки, виявлено чинники, які формують конкурентоспроможність України та визначено специфіку інституційного середовища на сучасному етапі формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, запропоновано шляхи вдосконалення системи управління конкурентоспроможністю підприємства.

Ключові слова: інституційне середовище, конкурентоспроможність економіки, конкурентоспроможність підприємства, економічна влада, економічна рента, попит на інновації.

Становлення і розвиток трансформаційних економік потребує створення відповідного інституційного середовища, як певних правил і традицій, що дають змогу ефективно використовувати соціально-економічний і технологічний потенціал країни для забезпечення конкурентоспроможності її економіки.

Оцінювання змісту та ролі інституційного середовища національної економіки у системі управління конкурентоспроможністю підприємства, як засобу досягнення задекларованих державою соціально-економічних цілей, є особливо актуальною в умовах різкого спаду промислового виробництва і глобальної кризи. Дослідження ролі і виявлення впливу інституційного середовища у трансформаційній економіці на конкурентоспроможність підприємств є метою нашої роботи.

Різноманітні аспекти цієї проблематики висвітлено в публікаціях Балабанової Л.В., Т.Л. Безрукова, І.П. Булеєва, Л.С. Єгорова, А.А. Макаричева, Ю.Б. Іванова, Кузьміна О.Є, С.С. Морковіної, Е.Е. Можарової, Л.І. Піддубної, Е.І. Сапронова, Г.М. Скударя, Т.Г. Філософонові, Р.А. Фатхудинова, В.В. Холода, В.Г. Шинкаренко та ін. Водночас багато теоретичних і науково-прикладних питань управління конкурентоспроможністю у взаємозв'язку з інститутами влади та суб'єктами економічної діяльності через їхню особливу складність і багатогранність залишаються практично маловивченими і невирішеними, і надалі є предметом наукових дискусій.

Завдання, які планується вирішити, полягають у такому:

- проаналізувати структурну будову національної економіки та виявити чинники, які визначають конкурентоспроможність України на внутрішньому та зовнішньому ринку;
- дослідити специфіку інституційного середовища в умовах сучасного етапу формування конкурентоспроможності вітчизняних підприємств;
- визначити роль інститутів влади у формуванні попиту на інновації, як головний чинник підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Інститути є критичним бар'єром для трансакційної економіки України, адже вони або створюють стимули для конкуренції і відповідають основоположним принципам соціально-орієнтованої економіки або створюють перепону прозорим бізнесовим трансакціям внаслідок зростання витрат [7].

Експортоорієнтована модель економічного зростання національної економіки з переважанням низькотехнологічного експорту виявилась вельми вразливою щодо спалаху світової кризи і раптових змін кон'юнктури на світових ринках, спричинених сповільненням зростання економік країн-основних партнерів України, сумарна частка яких в її зовнішньоторговельному обігові перевищує 50 %. Ризики зменшення обсягів експорту товарної продукції посилюються через прямі чи непрямі протекціоністські заходи країн-партнерів, які вони вживають у межах антикризової політики [3].

Збільшення цін на продукцію чорної металургії, хімічної промисловості в першій половині року та зростання експорту продукції агропромислового комплексу (АПК) забезпечили загальне зростання експорту у 2008 порівняно з 2007 р. на 35,9 %. Скорочення вартісних обсягів експорту товарів почалось у серпні, коли рівень експорту спав до 87 % від рівня липня, місяця найбільших експортних поставок. Стримуючими чинниками для експорту металургійної продукції стали зменшення обсягів будівництва та виробництва продукції машинобудування в ЄС-27, а також експансія китайської металопродукції.

Внаслідок триваючого зниження попиту та цін на світових ринках (у вересні-листопаді 2008 р. ціни на чорні метали впали більш ніж на 50 %, на хімічну продукцію – на 50-70 %) зниження темпів зростання перейшло у спад обсягів промислового виробництва у вересні – листопаді.

Найпомітніше скорочення обсягів експорту відбулося в листопаді – до 48 % від рівня липня. У листопаді 2008 р. порівняно з листопадом 2007 р. обсяги експорту спали на 16,4 %, імпорту – на 9,4 %, загалом товарообіг знизився на 12,4 % – з 10,27 млрд дол. до 8,99 млрд дол. При цьому порівняно з жовтнем 2008 р. експорт та імпорт скоротилися більш ніж на третину. У географічному аспекті в листопаді 2008 р. експорт до країн СНД знизився значно швидше, ніж експорт до країн Європи.

Під час пікового скорочення в листопаді найбільше зниження серед ключових товарних груп продемонстрували продукція тваринного походження (– 41,5 %), металургії (– 39,4 %), алкоголь (– 28,7 %), продукція хімічної промисловості (– 27 %) і машинобудування (– 11,2 %). Загалом внаслідок спаду цін і зовнішнього попиту у IV кварталі 2008 р. найбільше скорочення,

порівняно з аналогічним періодом попереднього року спостерігалось у металургійній промисловості (-1,1 млрд дол., 20,1 %), хімічній промисловості (-0,3 млрд дол., 23,3 %) та машинобудуванні (-0,1 млрд дол., 5,5 %).

Недонадходження валюти від металургів і хіміків певною мірою компенсувалось зростанням експорту продовольчих товарів та продукції сільськогосподарства (експорт за рік зріс на 67,1 %), а також мінеральних продуктів (на 40,7 %). Відтак частка експорту низькотехнологічної продукції зросла у IV кварталі 2008 р. порівняно з аналогічним періодом 2007 р. і становила в загальному обсязі експорту 64 %. У грудні 2008 р. порівняно з листопадом 2008 р. вартісні обсяги експорту зросли на 9,2 % до 4,1 млрд дол., здебільшого за рахунок збільшення поставок продукції металургійної промисловості (на 22,4 %).

Незважаючи на посилення проявів кризових явищ та девальваційні процеси, у вересні-жовтні зберігалася значна імпортна активність, що пов'язано із зростанням внутрішнього споживчого попиту, лібералізацією імпорту через набуття Україною членства в СОТ. Це підвищило навантаження на стан платіжного балансу та валютний ринок. Відчутне скорочення обсягів імпорту відбулося лише в листопаді-грудні, під впливом стійких девальваційних тенденцій та підвищення рівня тарифного захисту внутрішнього ринку.

При цьому випереджаючими темпами знижувався імпорт продукції машинобудування (38,0 % у листопаді-грудні порівняно з середньомісячним рівнем за січень-жовтень 2008 р.), найбільше зменшився імпорт легкових автомобілів. Як наслідок, частка продукції машино – та приладобудування знизилась до 33,0 % у IV кварталі 2008 р.. Відбулось зростання частки мінеральної продукції. Експорт українських товарів до країн СНД знизився більш істотно порівняно з імпортом (на 21 % і 13,6 % відповідно). Експорт до Європи скоротився менше, ніж імпорт (на 9,9 % і 20,1 %).

Зазначена динаміка імпорту сприяла поліпшенню збалансованості зовнішньої торгівлі: загалом за IV квартал 2008 р. негативне сальдо зовнішньої торгівлі становило 2,2 млрд грн, що майже удвічі менше, ніж в III кварталі. У грудні 2008 р. відбулось зменшення від'ємного сальдо товарного балансу до 0,6 млрд дол.

Проте в умовах спаду зовнішнього попиту адаптаційна реакція економіки у вигляді девальвації гривні виявилася неефективною, й негативний ефект скорочення експорту в умовах експортоорієнтованої моделі економічного зростання виявився домінуючим щодо негативного впливу на загальну економічну динаміку. Так, за показником конкурентоспроможності української економіки за Міжнародним рейтингом (Word Competitiveness and Yearbook), який характеризує у комплексі інноваційність економіки, ефективність уряду і бізнесу та інфраструктуру країни, Україна в 2006 р. посідала 46-те місце з 56 країн, в 2007 р. – 46-те місце з 55 країн, і 2008 р. – 54-те місце з 55 країн.

Така ситуація потребує невідкладних і кардинальних перетворень інституцій, які визначають національний рівень конкурентоспроможності, і оскільки індекс корупційності займає ключове становище, доцільно обґрунтувати систему чинників – як причини відсутності належного попиту у вітчиз-

няних підприємств у інноваціях, як товар, який формує у майбутньому прибуток постіндустріального суспільства, конкурентоспроможність економіки країни. Аналіз практики діяльності вітчизняних підприємств дає змогу стверджувати, що у вітчизняній підприємницькій діяльності склався режим власності фізичних осіб, що означає концентрацію економічної влади на підприємствах у функціях окремих індивідів, коли попит підприємства на інновації, як запорука конкурентоспроможності підприємства, визначається попитом власника активів, який прагне максимізувати особисту вигоду або "індивідуальний дохід" [2].

Інновації, нові технології і продукти, як атрибути конкурентоспроможного підприємства, не є для власника безпосередньою метою, оскільки залежність між його індивідуальним доходом і інноваційною активністю підприємства визначається мінімальним ризиком і витратами та максимально швидким прибутком. Вітчизняні підприємці сміливо можуть заявляти, що їхній бізнес заснований на інноваціях і нових технологіях, але факт, що в основі отримання прибутку є влада, яку використовують для зниження доходів інших учасників процесу, ніхто декларувати не буде, а також реальні важелі цієї влади і власні доходи.

Завдання полягає у тому, щоб не тільки завищити ціни і мінімізувати видатки виробництва, але і в мінімізації обов'язкових витрат з прибутку підприємств, держави і міноритарних акціонерів (18 мільйонів). Кращий спосіб мінімізувати вказані витрати, максимізуючи цим самим дохід для власника – вивести прибуток з-під контрольного підприємства і приховати того, хто його привласнює згідно зі схемою: продаж продукції підприємства фірмі посереднику за заниженими (інсайдерськими) цінами з подальшим її перепродажем, неодноразово, і осідання доходів на рахунках посередника.

Як показав досвід Радянського Союзу, незважаючи на наукові і конструкторські розроблення, а також наявність жорсткої вертикальної структури управління науково-технічним прогресом (НТП), радянська економіка так і не стала інноваційною через несприйняття підприємствами інновацій, і навіть за формою розвинена наукова інфраструктура і активна державна політика не вирішила цих проблем.

Ефективним способом досягнення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки стає зміна світоглядних стереотипів суспільства як необхідної умови становлення оновлених соціально-економічних відносин та зростання вагомості наноекономічних рівнів з їх опорою на особистісні риси креативності – структурна перебудова економіки України повинна бути спрямована на інноваційний розвиток галузей п'ятого і шостого укладів [8]. Структурна перебудова національної економіки в напрямку її конкурентоспроможності повинна істотно змінити основні пропорції між добувними та переробними галузями на користь прискореного збільшення високотехнологічних галузей з високою часткою доданої вартості і технологічної складності продукції, зміна структури українського експорту в напрямі збільшення частки високотехнологічної продукції остаточного споживання.

Середній і малий вітчизняний бізнес можуть отримати або втримати конкурентні переваги за рахунок надання аутсорсингових послуг для великих підприємств та їх об'єднань в межах країни і за її межами, долучитися у такий спосіб до міжнародної кооперації, зокрема у переробній та харчовій галузях. Використавши переваги СОТ та глобалізації вітчизняні виробники зможуть розміщувати виробництво в країнах Південно-східної Азії, країнах пострадянського простору та тих, з якими межують кордони, маючи у своєму підпорядкуванні наявні бренди, науково-дослідні та дослідно-конструкторські напрацювання, менеджмент і завершальні стадії виробництва.

Такі структурні пропорції є ознакою нової конкурентоспроможної, креативної економіки, де чинниками розвитку стають творчість, знання та доступ до інформації, які здатні активізувати інноваційну діяльність та надати імпульсу економічному зростанню, оскільки сучасна парадигма світового розвитку базується на об'єднанні таких сфер суспільного розвитку як економіка, культура та технології.

Концепція креативної економіки визначається такими принципами: творчість, як поняття, є активом, що здатний генерувати економічне зростання та розвиток; потребує інноваційно спрямованої державної політики; сприяння створенню доходів, робочих місць, збільшенню експортних надходжень одночасно з активним розвитком громадянського суспільства, культурним різноманіттям, розвитком особистості; об'єднання економічних, культурних та соціальних сфер діяльності, що проявляється у розвитку технологій, туризму, захисті прав інтелектуальної власності.

Креативна економіка ототожнюється з класичним поняттям конкурентоспроможності країни, яка визначається забезпеченістю і використанням ресурсів, технологією, науково-технічним прогресом, інноваціями, привабливістю для інвесторів, соціально-економічним кліматом.

Найбільшим експортером креативної продукції у світі є Китай (18,29 % від світового обсягу експорту креативної продукції), а споживачем – США (27,1 % від світового обсягу імпорту креативної продукції). Питома вага транзитивних економік, якою є національна економіка, є незначною: 0,94 % експорту та 1,7 % імпорту креативної продукції у світі.

Співвідношення креативної продукції експорту (0,1 % світового експорту креативних товарів) і імпорту (0,18 % світового імпорту), не відповідає рівню творчого потенціалу населення України. Тому формування сприятливих умов для активізації розвитку креативних галузей економіки стає визначальним чинником здійснення економічного прориву в Україні, підвищення національної конкурентоспроможності та інтеграції України до світового простору.

Основною діювою особою структурних змін у національній економіці повинна стати особистість людини з її творчим, інтелектуальним та культурним потенціалом. Для цього необхідне інституційне забезпечення її розвитку (якість освіти та діяльності науково-дослідних інституцій) та система мотивацій, яка на основі системи державного стимулювання дасть змогу сформулювати інтелектуально-інноваційний потенціал України.

Необхідна "нова економічна політика", яка спрямована на перетворення квазіринкової економіки в дійсно ринкову за рахунок зміни системи економічних інтересів ринкової економіки України, формування нової структури видатків і переваг господарської діяльності, підвищення видатків рентного і зміцнення переваг інноваційного шляху розвитку для приватних інвесторів, зміцнення їх мотивації. Для цього необхідно таємну приватну економічну владу замінити владою публічною, яка формує стабільні загальновизнані правила поведінки, порушення або привласнення яких пов'язане з значними видатками. Легітимна публічна влада, навпаки, здатна сформувати стабільні, стійкі правила поведінки. І чим довше вони будуть підтримуватися стабільними, тим вищими будуть видатки у випадку їх порушення або приватизації.

У таких умовах переваги рентоорієнтованої поведінки зникають, а переваги інноваційного розвитку – завдяки розширенню горизонтів економічного планування і появою можливостей реалізації довготермінових економічних інтересів господарських суб'єктів набувають актуальності.

Проведення державної економічної політики, яка спрямована на створення стабільного, сприятливого для інновацій ринкового порядку, передбачає наявність відповідної мотивації державних агентів, представників законодавчої, виконавчої і судової влади. Відсутність такої мотивації – не менша перепона для формування інноваційної економіки, ніж спотворена мотивація власників активів.

Література

1. Безрукова Т.Л. Управление конкурентоспособностью предпринимательской организации : монография / Т.Л. Безрукова, Е.И. Сапронов, С.С. Морковина. – М. : Изд-во "КноРус", 2008. – 163 с.
2. Вишневский В. Почему Украина – не инновационная держава / В. Вишневский, В. Дементьев // Еженедельник. – 2000. – № 33(472) от 14.08.2009 г. – С. В2-3.
3. Економічна криза в Україні: виміри, ризики, перспективи / Жаліло Я.А., Бабанін О.С., Белінська Я.В., Покришка Д.С., Молдован О.О. та ін. – К. : Національний ін-т стратегічних досліджень (НІСД), 2009. – 52 с.
4. Кузьмін О.Є. Конкурентоспроможність: проблеми науки і практики : монографія / Кузьмін О.Є., Долішній М.І., Булесєв І.П., Шинкаренко В.Г. та ін. НДЦ індустріальних проблем розвитку НАН України, ХНЕУ. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2006. – 248 с.
5. Національна економіка : навч. посібн. / Л.О. Петкова Р.Ф., Р.Ф. Пустовійт, А.О. Ходжаян. – К. : Вид-во "МП Леся", 2009. – С. 57-68, 190-215.
6. Піддубна Л.І. Конкурентоспроможність економічних систем: теорія, механізм регулювання управління : монографія. – Харків : ВД "ІНЖЕК", 2007 р. – 368 с.

Бець М.Т, Русын-Грыник Р.Р. Роль институционных факторов в системе управления конкурентоспособностью предприятия

Проанализировано структурное строение национальной экономики, обнаружены факторы, которые формируют конкурентоспособность Украины и определена специфика институционной среды в условиях современного этапа формирования конкурентоспособности отечественных предприятий, предложены пути совершенствования системы управления конкурентоспособностью предприятия.

Ключевые слова: институционная среда, конкурентоспособность экономики, конкурентоспособность предприятия, экономическая власть, экономическая рента, спрос на инновации.

Bec' M.T, Rusin-Grinik R.R. A role of institutional factors in system control of enterprise competitiveness

The structural structure of national economy is analysed in this article, found out factors which form the competitiveness of Ukraine and certainly specific of institutional environment in the conditions of the modern stage of forming of competitiveness of domestic enterprises, the ways of perfection of control the system by a competitiveness enterprise are offered.

Keywords: an institutional environment, competitiveness of economy, competitiveness of enterprise, economic power, economic rent, demand on innovation.

УДК 330.42 + 334.75 *Доц. Л.М. Буяк, канд. екон. наук; студ. І.І. Гандзюк; викл. В.К. Паучок – Тернопільський національний економічний університет*

МОДЕЛЬ КООПЕРАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ДВОХ ПІДПРИЄМСТВ

Для дослідження можливого розвитку економіки на основі кооперативних відносин розроблено динамічну модель взаємодії двох скооперованих підприємств, які діють в умовах ринкового середовища. На основі якісного аналізу розв'язків моделі зроблено висновок про взаємну вигоду кооперації як засобу вдосконалення виробничої діяльності.

Ключові слова: кооперація, динамічна модель, ціноутворення.

У Західній Україні протягом 1923-1939 рр. в несприятливих політичних й економічних умовах, спричинених політикою польської держави, відбувалося становлення національної економіки, яка ґрунтувалася на відносинах кооперації [1]. Сучасний економічний стан споживачів і більшості дрібних виробників повторює численні ознаки західноукраїнської економіки міжвоєнного періоду. Серед таких ознак, зокрема – невисока купівельна спроможність і капіталозабезпечення вітчизняних споживачів і виробників, їхній економічний програш перед нерезидентами і великими підприємствами, зорієнтованими на інтереси інших країн. За таких умов важливо з'ясувати, як у сучасних умовах кооперація впливає на розвиток економіки.

З уваги на це, постановлено задачу побудувати модель структури капіталу двох виробничих підприємств з урахуванням кооперативних зв'язків між ними [2]. Проектована модель має відображати діяльність двох підприємств, між якими існує товарний і фінансовий обмін, побудований на окремих кооперативних договорах. Цей обмін залежить від ринкових умов та кооперативних угод. Крім того, кооперативний обмін залежить від особливостей структури капіталу підприємств. Саме ці особливості впливають на виникнення кооперативних відносин.

Особливість кооперативних відносин в тому, що два підприємства обмінюються товарами відповідно до їхньої вартості відносно власного капіталу, а не відносно ринкової вартості. Умовно кажучи, кооперація полягає у товарному обміні за собівартістю, або за кооперативною ціною, яка не збігається з ринковою. Схематично кооперативну взаємодію двох підприємств зображено на рис. 1, тобто процеси виробництва і споживання двох ринкових товарів. Опишемо цю взаємодію докладніше.